

BAGOE : SUIKERFABRIEK
WERKENDE MET VRIJWILLI-
GE AANPLAT GELEGEN TE..

KXVI:-
560

No 1-2.

XXVII
366
Rp. 794. 720

BAGOE.

SUIKERFABRIEK

werkende met vrijwillige aanplant

GELIENGE TE

KRAKSAAN

IN DE RESIDENTIE

PROBOLINGO.

SOERABAYA
THIEME KOLFF & CO
1867.

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

Tanggal : 8 Mei 2012

No. Induk : 41191/PN-MUSEUM/12

BIB - ID : 0010-45101660

Beli / Hadiah : Ex. Museum

De onderneming Bagoë behorende aan wijlen W^m. MAJOR en H. RAUWS ieder voor eene onverdeelde helft, moet ter vereffening des genoemden Boedels verkocht worden in zijn geheel.

De onderneming onderscheidt zich door Eigendom te zijn voor zoover betreft den grond, waarop zij gelegen is (cc. 8 bouws); is volledig als fabriek ingerigt echter zonder stoomtoestellen, voorzien van eene nette en ruime woning en aangenaam gelegen circa 7 paal binnenwaarts van den grooten weg in de Assist. Residentie Kraksan.

De heer G. LEBRET heeft een hypotheek op het aandeel staande ten name van den heer H. RAUWS.

Als Executeur des overleden vennoots heeft schrijver vermeend aan de hierin uiteengezette bijzonderheden publiciteit te moeten verleen.

S O E R A B A Y A , 28 Februarij 1867.

O. C. MATZEN.

Indien men de waarde van dergelijke ondernemingen wil beoordeelen, dient gelet te worden op de tot nu toe verkregen uitkomsten. De oorzaak dier uitkomsten zal zeker door de meesten in verband worden gebracht met hunne reeds gevestigde denkbeelden omtrent de vrije suikercultuur.

Veel is er reeds geschreven en nog meer is er gesproken over de al of niet mogelijkheid van vrije suikervabricatie, waarmêe men bedoelt, of er gunstige financiële resultaten kunnen verkregen worden, -- en dan is ongetwijfeld de slotsom ongunstig voor dergelijke ondernemingen. Men wijst o. a. op Cheribon en de Vorstenlanden. Doch, daar ons de toestanden in die streken minder bekend zijn, willen wij ons tot den Oosthoek bepalen.

Al dadelijk wijzen de voorstanders op *Kedawong*, *Protong*, *Kraton* en verscheidene ondernemingen naby deze stad gevestigd; maar daar tegenover stellen de tegenstanders, en hun getal is legio, *Pandjoenan*, *Perning*, *Soeko-Dono* en *Bagoë*.

Heeft men wel altijd naauwkeurig het WAAROM van voor- of tegenspoed onderzocht? Iets dat gemakkelijk te

doen is, daar voor beide de gegevens zouden te bekomen zijn.

Dat *Kedawong* eene goudmijn is, heeft de wakkere eigenaar reeds bij vroeger publiek gemaakte staten voldoende bewezen; dat *Protong* (Alkmaar) in 1866 uit circa 20 mille pikols eene winst afwierp van ongeveer f 120 mille wordt algemeen beweerd; dat *Kraton* (Lust en Rust) met een aanplant van slechts 78 bouws tegen f 15 mille 's jaars wordt verhuurd, is een feit; dat met beleid bestuurde kleine fabrieken, hoewel werkende onder de ongunstigste omstandigheden ten opzichte van bodem en water, zelfs met stoom malende, de ondernemers rijk maakten, is even waar.

Wanneer men dergelijke uitkomsten vergelijkt met de vele ongunstige, dan is men geneigd de vraag te stellen:

Zoude ook in slecht beheer, ja in roekeloosheid, de schuld van den ondergang liggen?

Deze vraag geldt natuurlijk niet voor die fabrieken die door de tegenwerking van het bestuur geruineerd zijn. Van eene dergelijke tegenwerking hebben wij ten opzichte van *Soeko-Dono* officiële stukken voor ons liggen, waarvan de kennis name de verbazing en verontwaardiging van een ieder zoude opwekken, indien dergelijke gevoelens hier niet als overvloedig en ondienstig ter zijde werden gesteld.

Had het goede voorbeeld, in het openbaar maken van resultaten, door den eigenaar van *Kedawong* ge-

geven, in het algemeen meer navolgers gehad, dan had men welligt nu reeds een weg gevonden in den doolhof, waarin thans nog het onderzoek iederen weetgierigen verwacht, door de tegenstrijdigste en zoo zeer uit elkander loopende opgaven.

Onkunde, nalatigheid, tegenzin in openbaarheid en eigenwaan verdikken de duisternis, waarin die industrie gehuld is. Maar al te wel kennen wij de gering-schatting waarmede de meeste practici „*Staten*” beschouwen. Wij erkennen daarvan ten volle de gegrondheid, want onnaauwkeurigheid kenmerkt de meeste aantekeningen, doch zoolang als er nog geen ander middel gegeven is, om tot ons doel „*bekendheid met bijzonderheden*” te geraken moeten wij dat middel wel bezigen.

Ons doel is feiten te behandelen. Wij willen de attentie van deskundigen op eene bepaalde zaak vestigen, en ook de belangstellenden, die evenwel onbekend met deze industrie zijn, eenige algemeene donné's geven, om zodoende ieder in staat te stellen eene meening te vormen, omtrent het *Waarom?* Daarvoor schetsen wij de verrigtingen op de vrije suiker-fabriek *Bagoë*, in een uit de boeken getrokken staat, met aanmerkingen toegelicht, welken staat wij vooraf doen gaan door eenige algemeene grondslagen van berekeningen in ronde cijfers. Dat deze berekeningen zich wijzigen door verschillende omstandigheden vooral van lokalen aard, behoeft geen betoog. Zoo verschillen b. v. de kosten van riettransport naar de meerdere of

mindere geschiktheid tot vervoer op het terrein; die van de brandstof hangen af van het meer of minder gunstige weder in verband met den afstand der bosschen; ook de meerdere of mindere doelmatigheid der fabriekinrigting komt in aanmerking. Tevens heeft men te letten, bij het maken van vergelijkingen, dat men de rubrieken niet verwart; zoo zal bij berekening van emballage het getal pikols in aanmerking komen, terwijl b. v. administratie kosten eigenaardig „per bouw” worden berekend; zoo hangt het getal gebruikte potten af van de hoedanigheid der suiker, enz. enz.

Wij geven thans de grondslagen, waarop eene algemeene begrooting voor eene onderneming van 400 bouws kan berekend worden, in den volgende staat.

Volgens deze berekening is het voordeel dat men door de vacuumpan kan verkrijgen in het meest gunstige licht gesteld.

Vorenstaande cijfers kunnen ook dienen voor particuliere ondernemingen, wanneer men den tijd wijzigt benoodigd voor den aanplant. Passen wij die toe op eene fabriek met 300 bouws, werkende zonder stoomtoestellen, dan krijgen wij, bij eene geringe opbrengst van 40 pikol per bouw:

f 3.— per pikol plantloon, dat is f 8.— p. bouw
hooger dan bij gouv. contract.

f 5.— per pikol fabricatiekosten, dat is f 0.10 p.
pikol hooger dan bij gouv. contract.

De uitkomst wordt dan:

40 pikols no. $13\frac{1}{3}$ à f 15	marktwaarde	f 546.66
plantloon	à f 3.— =	f 120.—
fabrikatiekosten	à f 5.— =	f 200.—
		<u>f 320.—</u>

Overschot per bouw f 226.66.

Dit zoude aantoonen voor <i>Lust</i> en <i>Rust</i> van 78	
bouws, (*)	f 17679.—
de fabriek is verhuurd ad	<u>f 15000.—</u>

dus blijft f 2679.—

voor den industrieel. Deze betaalt echter in casu noch zooveel aan plantloon noch aan fabricatie-kosten, en verdient waarschijnlijk meer dan genoemde som, vooral wanneer een gedeelte van den oogst verkocht wordt in kleine kransjans tegen f 18,— en f 17,— voor no. 16.

(*) Was van *Kedawong* sprake dan zoude het overschot f 226.66 pr. bouw minstens met drie vermenigvuldigd moeten worden.

Deze maatstaf op *Bagoë* toegepast zou eene jaarlijksche winst moeten aantoonen van

$300 \times 226 = f\ 67800$, of ruim 22 % van een kapitaal groot $f\ 300$ mille.

Daar de resultaten echter geen tiende gedeelte van deze berekening bedragen, wordt het zaak het *Waarom* op te sporen.

In de eerste plaats komen de locale omstandigheden in aanmerking, de gezindheid van het bestuur enz., daarvoor gebruiken wij eenememorie dd. 16 Junij en een overzicht dd. 17 Junij a. p. beiden van den administrateur, terwijl wij er een overzicht der oogsten 1863/1865 bijvoegen met aantooning der uitkomsten, benevens een gespecificeerden staat der uitgaven, getrokken uit de boeken der fabriek over 1863/1865.

Memorie betreffende BAGOE.

UITGESTREKTHEID

der velden waarop de aanplant der onderneming plaats vindt?

De drie dietrieten waarin de onderneming werkt, Djabong, Phaeton & Kraksan, zijn ruim bevolkt, vooral 't eerste, zoo dat er voor elke arbeid ten behoeve der onderneming volop aanbod is.

De onderneming plant in een kring van circa 5 Paal, op circa 2000 bouws Sawah's behoorende tot circa 25 desás, en heeft op eenigen verderen afstand, nog ruim gelegenheid tot uitbreiding.

BEVOLKING.

Approximatieve hooggroothed pr. bouw ? Geaardheid— ten opzichte van aangegane overeenkomsten en arbeidslust.

De bevolking— geheel Madureesch,— is bepaald, als meer naar het gebergte wonende, nog minder verdorven. Schuiven en spelen zijn uitzondering Lust tot weelde,— Sapiés, huis bedekking met dakpannen, gouden Sicraden voor vrouwen kind enz. enz. is vrij sterk.

Dagelijksche voeding, krachtiger dan bij den Javaan,— Rijst met Djagoong vermengd.

Door een en ander is de lust tot arbeid, vooral in 't veld, hier dan ook grooter dan op vele andere plaatsen.

Niet nakoming van aangegane overeenkomsten is hier zeldzaam, vooral ook omdat, de voornaamste met gezeten landbouwers worden gesloten, en nog meer omdat hierin met de grootste naauwgezetheid door den ondernemer wordt te week gegaan en er dus geen sprake kan zijn van demoralisatie van de bevolking door ligtvaardigheid van den ondernemer in deze,

Druk door heerendiensten.

De druk der heerendiensten is hier bepaald gering.....

.....

KOFFIJ KULTUUR.

is vermeen ik afgeschaft, maar is er Tabak of andere Teelt?

Sedert twee jaar is de Koffij kultuur in de districten Djagoong en Phaeton, (als zijnde een crime), eindelijk ingetrokken en de bevolking tot heden met geen andere kultuur belast. Alleen de bevolking van Kraksan waar de onderneming slechts voor een zeer gering gedeelte werkt, is nog bij de Koffij kultuur ingedeeld.

Kundige tabaksplanters verklaren dat 't hier niet 't land voor tabak is, zelfs ziet men zelden Javaansche tabak aangeplant.

PADDIJ.

Wat is de opbrengst hiervan pr. bouw en de prijs pr. Amet, het gewicht van deze maatstaf? ook midelen van vervoer van Surplus na voorziening in eigen voedsel?

De paddij opbrengst is hier over 't algemeen zeer gering Gebrek aan water voor deze kultuur is oorzaak dat hier niet anders dan ligte, spoedig rijpende soorten (gendjah) worden aangeplant.

Zes amet van 500 katies is hier de hoogste opbrengt van de beste bouw Sawah, 't snijloon er af gerekend gemiddeld circa 4.

Overvloed is er niet, en toch laat de bevolking zich nog betrekkelijk veel padij door opkoopters van Madura, tegen een minimum prijs van 6 reaai, f 12,--- afkopen.

TWEEDE GEWASSEN.
Soorten en waarde derzelven.

Door gebrek aan water weinig. Meest artak (Katjang Idjo), een gewas dat geen besproeiing vereischt.

Djagong gewoonlijk zelfs niet voldoende voor eigen consumptie. Sommige jaren wordt er dan ook veel van Gending aangevoerd.

IRRIGATIE Is er genoegzaam. Ik herinner mij van vroeger dat ten deze nog moeilijkheden gerezen zijn met Phaeton.

De beschikking over water is veel ruimer geworden, sedert Phaeton door 't Gouvernement tot een stoomgemaal is gedwongen, doch volop is er niet

LANDRENTÉ.

Door het Gouvernement geheven?

De landrente is hier hoog, natuurlijk in vergelyk met de opbrengst van den grond, f 17,50 per bouw.

Sedert „Bagoe” werkt komt ze hier gemakkelijk binnen en is de kleine man zeldzaam meer gedwongen oogst of vee daarvoor te moeten verkoopen.

VEESTAPEL.

Veel en goed vee.

GRONDEN.

Soorten als: Tana belang
do. teraban,
enz. geschikt voor.

De gronden bij de fabriek zijn bepaald eerste kwaliteit „terrapan” terwijl de anderen van goeden, slechts enkelen om de N. als meer met zand vermengd, van geringe kwaliteit zijn.

RIET.

Soorten als: Awoe, Njam-flong,
Japara enz. enz.

De eerste, om de Z, zijn dan ook bij uitstek geheel voor Japara riet uitmuntend geschikt, van de andere gronden de meesten en de rest bijzonder voor zwart riet, — waarmeê dan ook een begin is gemaakt, voor dit jaar circa 10 bouws.

Wit riet is hier af te raden.

TRANSPORT.

Ligging der gronden.

De grootste afstand der velden is 5 paal, de meesten op 3 en minder verreweg't grootste gedeelte van 't riet moet opgevoerd worden, waardoor het riet transport over 't algemeen zwaar is.

WILDE VARKENS.

In sommige desa's wordt jaarlijks nog al riet door wilde varkens verwoest, doch van belang is 't niet.

Het beste middel daartegen is het gedurig met honden verjagen, geen rust laten — ze geheel met paggers te keeren is te zwaar, bijna ondoenlijk.

MISLUKKING VAN OOGSTEN

Mislukking van padie, riet, of eenig ander gewas is hier meer te duchten dan in een streek waar ruim over water kan beschikt worden.

AANPLANT.

manier van aard & verzorging.

De aanplant van Suikorriet geschiedt over't algemeen op de gewone manier.

Onnoodig werk, afwatering van hoge gronden, mooie wegen, enz. wordt met zorg vermeden.

De gronden worden even als algemeen in Probolinggo, na driemaal goed geploegd te zijn, gewoonlijk onder water gezet, om later gemakkelijk een diepere beploeging te kunnen krijgen. Nadeelig is dat op deze hoge, gemakkelijk afwaterende gronden niet.

Behalve gewone beploeging wordt hier een nog diepere omwerking van den grond verkregen door de zoogenaamde „lolosan,” d. i. nadat de grond opgehoogd is, tusschen de rijen door driemaal flink, diep ploegen, daarna den grond wêêr om werken, wat hoogte was laag te maken en eindelijk daar het gat voor de stek slaan.

Voor deze bewerking wordt de bevolking, extra, op 't veld, beloond, f 5.-- per bouw, omdat voor dat werk een span buitengewoon sterke Sapies noodig is en dus dikwijls daarvoor moet ingehuurd worden.

De zwakke, achter blijvende planten worden later bemest. De ondernemer verstrekt daarvoor door de riet molen tot poeder gemalen oliekoeken met asch vermengd en afgepakt in krاندjang.

De bevolking begint langzaam meer 't voordeel van die bemesting te gevoelen, zoowel voor 't riet, als voor den lateren padie aanplant.

WIJZE VAN BETALING.

Wordt het kwaad bij Gouvernements aanplant: „Luiheid en Nijverheid gelijk” vermeden? Zoude die kunnen geschieden bij gewigt, zoo ja welk stelsel? vooral bij droge en bij natte jaren.

De betaling is zoo ingerigt dat ieder zooveel mogelijk loon naar werken krijgt. Als het riet tot vollen wasdom is gekomen wordt het door den ondernemer zooveel mogelijk in overeenstemming met den eigenaar, individueel, wat de kwaliteit betreft, on-

1 2 of 3 getaxeerd om later 4, 3 of 2 duiten, per bos van 18 stokken, als het aantal in de fabriek geconstateerd is, te worden betaald.- Buitendien wordt de bevolking de landrente vergoed, indien ze naar behoren de velden bewerkt en gewoonlijk voor 1 September afgeplant heeft. Eindelijk wordt nog door den ondernemer bij die desa's welke gezamenlijk in één tuin planten.- verdeling en irrigatie, opzicht, bewaking enz, het veld op eigen kosten ompaggerd waarvoor ruimschoots liefhebbers, ad 20 duiten, de vadem te krijgen zijn. Nog dient bij de beoordeeling der betaling in rekening gebragt te worden, dat elke landbouwer dagelijks over fondsen bij den ondernemer kan disponeren voor zoover hij vlijtig en gewillig is, en een meerdere of mindere uitgestrektheid aanplant bezit.- Niemand zal dat voorschot noemen, 't werk is bijna geheel gepresteerd.

Deze wijze van betaling benadert het meest de regtvaardigheid.

Een betaling per gewigt, zou bij regen, wit- en vooral zwart riet, dat meer gewigt heeft bij minder waarde aan sap, daarvan verder af zijn.

Arbeid gevorderd voor een goede bewerking der riettuinen vergelijken met die vereischt voor Paddie.

Geheel algemeen gesproken is de arbeid voor riet dubbel zoo zwaar als bij padie en polowidjo te zamen en moet dan ook, weer algemeen genomen, een betaling, gelijkstaande met het dubbel van den opbrengst van padie en polowidjo, de bevolking tot riet planten overhalen

Voor f 60.— krijg ik hier een bouw Suikerriet puik bewerkt (bemesting niet daarbij gerekend.)

Op zware gronden, met moeilijke

drainage als Soerabaija, Redjasa, zou het aanmerkelijk meer kosten. Veel landbouwers geven gronden aan me-noempangs, karrenvoerders enz. „pa-roan” ter riet beplanting en krijgen zoo doende hun velden flink bewerkt.

OORZAAK van het treffend onderscheid tusschen alle *particuliere landen* als vergeleken met die van *Kedawoeng* na aftrek van de voordceelen, die dat land geniet, ten opzichte des bodems en ten gevolge van minder druk op de bevolking dan in de omliggende Gouvernements landen?

De belooning van veld- en fabriek arbeid te Kedawoeng is beter dan hier, doch wijl de eigenaar, voornamelijk daarvoor de verschillende voordceelen van zijn land en alleen een klein gedeelte in geld in betaling geeft, en daarbij door niet te betwisten groote kennis en rijke ondervinding, buitengewone rijkdom van bodem voor Suikerriet, meer geperfectionneerde Suikerfabriekatie enz. enz. veel meer Suiker per bouw pròduceert, is het batig slot in geen vergelijk met dat van „Bagoe”.

Door den tijd (anders is 't niet mogelijk) komt ook de ondernemer van „Bagoe” meer op de hoogte van de verschillende omstandigheden, bevolking, grond, water enz. en zullen de eigenaren moeten besluiten van in de tegenwoordige nog geheel primitive fabriekatie eenige verbetering te brengen maar ook dan zullen de batige saldo's van Kedawoeng en Bagoe minder tref fend verschillen.

Is de aangenomene berekening van 150 werkdagen per bouw Gouvernements kultuur juist gerekend aan 2 man en een Span ossen?

Is de basis ook applicable op Kedawoeng en op gronden als die van Bagoe?

Sterk op schatting van werkdagen noodig voor eenig veldgewas ben ik niet, omdat ik er weinig mée op heb. Een landbouwer is geen daglooner hij werkt wanneer 't hem en zijn beesten en zijn land 't best lijkt, onbepaald, afhankelijk van wêer enz. enz. 150 werkdagen van 2 man en één span beesten per bouw, is voor hier veel te ruim

BAGOE, den 16 Junij 1866.

(W. G.) H. J. RAUWS.

Memorie van Fabricatie Kosten.

B A G O E.

De variaties daarin hangen van **PLANTLOON**
 de meerdere of mindere reussite **OORZAAK VAN VARIATIE?**
 van den aanplant af (vide Betaling.) 1862 f 109,60 pr. bouw f 5.67⁵² pr pc.
 Welig riet op 't oog geeft soms 1863 „ 157.40 „ id. „ 4.82²⁰ „ id.
 betrekkelijk weinig suiker en om- 1864 „ 120.66 „ id. „ 4.22⁸⁴ „ id.
 gekeerd, vooral afhankelijk van 't 1865 „ 143.65 „ id. „ 4.12⁵⁰ „ id.
 weêr en den bodem en bijzonder Zonder te rekenen het aandeel in :
 sterk sprekende bij open pannen,
 van daar het verschil in plantloon
 per pikol.

De opvallende trapsgewijze ver-
 mindering van plantloon pleit voor
 het gezegde onder „Kedawoeng”
 door den tijd komt ook de onder-
 nemer van „Bagoe” enz. enz.

Bij kontrakt bepaald, altijd kost- **STAL** waarvan de uitgave op
 baar door den grooten afstand van f 7 en f 9 per Bouw of pr. picol
 de bewoonde wereld, doch buiten- ruim 20 centen klimmen.
 gewoon door de groote sterfte aan
 paarden, alleen sedert het laatste
 jaar minder.

Noodig wil men een administra-
 teur hebben die niet van die buiten-
 wereld afgesloten, maar steeds flink
 op de hoogte van den tijd en wak-
 ker voor zijn werk geschikt blijft.

Vide staat en 't hierboven gezeg-
 de over resultaten.

De buitengewone weersgesteld-
 heid van dat jaar heeft natuurlijk
 ook ongunstig op de resultaten van
 verleden jaar voor „Bagoe” geïnflu-
 enceerd. - In vergelijk van de in-

Het verkregen getal Bossen van 26
 stokken was in:

1863	2066	32.64	Picols No.	13.49.
1864	1765	28.53	id. „	12.31.
1865	2303	34.82	id. „	9.38.

De grootere opbrengt in **1865**
 is echter geheel „illusoir” door de
 geringe kwaliteit, daar 40 picols No. 9
 gelijk staan aan 34 picols No. 13 Gelds-
 waarde.

genomen pakhuisruimte, aantal potten enz. met voorgaande jaren, had Bagoe verleden jaar 10/m. pikols Suiker mogen verwachten. Ook het nummer was beneden dat van vroegere jaren, doch zeker was toch de kwaliteit superieur aan die van andere fabrieken ook op de oude wijze werkend. Zeker zou Bagoe ten minste 3 nummers in kwaliteit en betrekkelijk veel meer kwantiteit bij een betere fabriekatie profiteren.

Verleden jaar o. a. is er geen 500 pikols stroopsuiker geleverd: zelfs de eerste stroop is voor 't grootste gedeelte niet met voordeel kunnen afgekookt worden. Waar vindt men dat bij een Vacuumpan?

In 't algemeen, maar vooral bij open pannen kan men geen Suikers tot hoogere nummers forceren, dan met groot verlies. Dat is steeds door den fabrikant voor oogen gehouden.

De karrenvoerders snijden tevens het riet en genieten daarvoor, met het transport 4, 3 en 2 duiten per bos, al naar 't riet ver af, middelmatig of dicht bij gelegen is. Lastig in de administratie maar noodig om ieder loon naar werken te geven en dus voor verre velden 't zelfde aanbod te hebben.

Het transportloon van een kran-djang Suiker naar zee is sedert de laatste jaren 50 centen.

In 64 evenwel oogenschijnlijk 50% hooger, omdat in 63 en 65 ook het loon voor transport van Suiker in de boekjes der karrenvoerders op hun schuld afgeschreven

No. 18 beschouw ik als het resultaat van goede fabriekatie met open pan in vergelijking met no. 16 door Vacuum toestel. Is dit zoo?

Bij eenen aanplant van Gouvernements wege zoude Bagoe wel 50 picols pr. bouw halen, marktprijs f 15.— zoude geven 15 X f 50 = f 675.— bruto waarde des Products pr. bouw.

Er is dus betaald in 1865 f 20/m. meer dan in 1863 voor het riet, indien de Fabriekatie in de beide jaren even goed is geweest.

SNIJ- en TRANSPORTLOON.

Hoe berekend?

TRANSPORTLOON

van Suiker is in 1864 en 50% hooger dan in 1863 en 1865

is en later niet behoorlijk is uitgezocht en dus op transport van riet gekomen.

Geen baas.

Een Assistent op een maandelijksch Salaris van f 70.— een onder dito ad f 40.— een stroopkoker ad f 60.— en twee kalkers ieder ad f 40.— met rijst, vischgeld en wat cadeaux naar omstandigheden. Hoe langer dus de maaltijd duurt des te kostbaarder.

In 65 meer aan koelies verstrekt dan vroeger.

Door de inferieure kwaliteit van de Suiker erg vast klevende en dus meer gebroken dan vroeger.

Zijn hier niet duurder dan op andere fabrieken.

Alleen aan 't noodige, nuttige, geenzins aan verfraaijing is tot heden gedacht.

BAGOE, 16 Junij 1866.

H. J. RAUWS.

CHINEESCH PERSONEEL

Varieert (koelies inclusief)

In die jaren dus f 7.800.— f 5.500.— f 9.400.— Redenen hiervan, wijze van betaling?

Ook let wel.

Personeel is f 200 hooger in 1865, waarschijnlijk aan groter aanplant te wijten.

RIJST f 800. meer in 1865 dan in 1864.

POTTEN f 1000 meer in 1865 dan in 1864.

MATERIALEN zijn voortdurend zeer hoog.

WERKLIEDEN f 7.700 in 1864 f 6.800 in 1865.

Aan verfraaijingen mag ik onder bestaande omstandigheden niet denken.

(w. g.) O. C. MATZEN.

De bescheiden over 1866 ontbreken ons nog: alleen hebben wij twee rapporten door den heer RAUWS onderteekend, waarin aangetoond wordt dat reeds waren vermalen op,

1 Augustus in 47 dagen; 105 bouws van 2025 bossen Riet ieder van 26 stokken, wegende 30 katties per bos, Sap 10" en 70 % van het riet, gevende 21900 kannen waaruit $44\frac{1}{2}$ potten hoofdsuiker ad 73 katties ieder.

Deze cijfers veranderen op

1 October, zijnde toen vermalen 240 bouws à 2234 bossen wegende 29 katties, Sap 10" en 70 % van 't riet, 20833 kannen; 44 potten van slechts 60 katties.

Wanneer wij de antwoorden raadplegen door den heer RAUWS op verscheidene kardinale punten gegeven in zijne vorenstaande memorie, dan blijkt, dat alle hoofdvoorwaarden van succes aanwezig zijn: n. l.

Geschikte en uitgestrekte grond.

Talrijke, arbeidzame en willige bevolking.

Goede veestapel.

Geene concurrentie door andere kultuur hetzij gedwongen of vrije; vooral niet van tabak, de gevaarlijkste, omdat die „soms" meer geld voor minder arbeid geeft.

Daarbij heeft het gewestelijk bestuur zich ten opzichte van Bagoe steeds bepaald tot de functien van regeerder, „beschermmer voor allen" zonder schadelijke inmenging, veroorzaakt door verkeerden dienstijver of chicane.

Bovendien staat aan het hoofd een administrateur

die zelf in zijne memorie verklaart, (onderwerp Stal) op de hoogte van zijn tijd en bekend met de wereld te zijn.— En toch gaat het slecht, dat bewijzen de overzigten.

Waarom?

Met de staten voor oogen moet volgens onze overtuiging, het antwoord zijn: „Slecht beheer in zeer hoogen graad vooral bij de verwerking in de fabriek.” Slecht wordt er gewerkt en te veel geld uitgegeven.

Volgens den mede eigenaar en beheerder zoude echter nog meer geld moeten uitgegeven worden en wel voor een vacuum toestel... en dan? Dan, ja dan, wordt er veel meer Suiker van beter kwaliteit van dezelfde velden verkregen, door denzelfden slecht betaalden suikerkoker, onder leiding van diens hoog betaalden administrateur; maar wat het product onder die omstandigheden zal kosten, daarover wordt een voorzigtig stilzwijgen bewaard.

De heer RAUWS schrijft 12 October dat zijn oogst 9 m. pikols is, maar 66% grooter, dat is 15 m. pikols en van betere kwaliteit zoude geworden zijn door stoom.

Op 9 November worden deze cijfers 7500 pikols en 13000 pikols dus 73% meer en weder beter kwaliteit!

Men let wel, het is hier niet een reiziger voor een machine fabriek, maar een administrateur van een Suiker fabriek die gesproken heeft.

Dat de manier van berekenen, door den heer RAUWS gevolgd, van geheel exceptionelen aard is, willen wij nog met een paar voorbeelden staven.

1°. ZEd. weigerde onlangs een huur van 12 of 15 mille 'sjaars voor de fabriek, omdat dit voor de onderneming ruïneus zoude zijn!—

2°. Tegenover meer dan twee ton schuld kan ZEd. slechts stellen zijn helft in *Bagoe* en beschouwt zich toch niet als kennelijk onvermogend.

Zeker is het, dat de heer RAUWS sedert lang, „zijn tijd, vlijt en nijverheid” niet aan *Bagoe* wijdt, zooals zijn pligt hem voorschrijft— en Waarom? Hier op willen wij voor alsnog liever het antwoord schuldig blijven.

Doch keeren wij terug tot onze bewering: „Er is te *Bagoe* slecht en duur gewerkt”,

Wij zullen ons ter zake voor alsnog bepalen tot enkele aantooningen.

Dat het getal en het gewigt der bossen riet onder de voornaamste factoren, ceteris paribus, bij de beoordeeling der fabricatie behooren, zal wel niet bestreden kunnen worden. — Nu zien wij in 1860. 2803 bossen maar tegen 17 katties dus 477 pikols riet; doch, aangezien het niet aannemelijk is, dat in het eerste jaar van de oprigting der fabriek het grootste tot nu bereikte getal bossen zoude verkregen zijn, kan het als zeker aangenomen worden, dat er in dat jaar eene bedriegerij door karrevoerders en mandoers heeft plaats gehad van minstens f 20.— per bouw (f 4.— à f 5.— mille), die voor het oog hersteld wordt door een minder gewigt per bos.

Dat de opgave van 65 verkeerd is blijkt ook dui-

delijk, want 2303 bossen à 16 katties = 368 pikols
Riet (Sap steeds genoteerd 10") à 64%. 235 „

tot ruwe suiker à 15½% geeft 36.92 pikols
zoude zijn van No. 13½ à 69% 25,13 „
terwijl de oogst was No. 9¾ 34.82 „
dus 94½% van het gewigt der ruwe Suikers! Een uit-
komst, die vooral voor Bagoe, merkwaardig zoude zijn.

Maar nemen wij in plaats van 16, slechts 20 katties
aan, als gemiddeld gewigt van 't riet dan wordt de
rekening:

2303 bossen à 20 katties	= 461	pikols Riet
„ 64%	= 295	„ Sap
„ 15½%	= 45.72	„ Ruwe
„ 69% zoude zijn	= 31.53	„ Suiker
in kwaliteit No. 13½, terwijl	34.82	„ „
„ „ „ 9¾ verkregen werd,		

De waarde van 31,53 pkl. No. 13½ f 14,87 No. 16 is
per Bouw f 427,03
en van 34.82 pkl. No. 9¾ tegen genoemden
prijs „ 402,72

dus minder per Bouw f 24,31;

dien tengevolge door fabrikatie over de oogst 1865
een verlies van 323 × f 24,31 = f 7,852,13 in
kwaliteit.

De staten tot 1 October ingezonden toonen aan,
dat er toen vermalen waren 240 bouws van 2234
bossen à 29 katties = 648 pikols

geperst tot sap à rato 70% dus 453 pikols
dit verkookt à 15½% zoude geven 70 „ ruw product
à 69% suiker 48 „
dit 240 maal zoude reeds zijn 11520 pikols no. 13½
in plaats van circa 7500 pikols (oogst volgens berigt
no. X, maar stellig minder dan no. 13½! In die staten
zien wij in vergelijking met overzicht 1860/5:

meer gewigt aan riet à rato van 200 pikols p.
bouw, betere persing tot sap à rato van 6 %.

Het is mogelijk, maar niet waarschijnlijk, dat de
opgegeven hoeveelheden riet en sap aanwezig zijn, want
800 pikols riet *kan* verkregen worden, 600 diende de
opbrengst van goede velden te zijn, maar voor eene
particuliere aanplant als *Bagoe* is 550 pikols als zeer
voldoende te beschouwen en is dan ook volgens overzicht
der beste jaren, nog nooit daar bereikt.

Een goede aanplant blijft steeds de hoofdfactor, dan
het koken en persen.

Op ondernemingen, waar er reeds vóór de oprigting
van vacuum toestellen goed gewerkt werd, zijn daar-
van voordeelen te wachten, (bij voorbeeld te *Sentanen*
Lor); maar uitkomsten zooals door den heer RAUWS
voorspeld behooren onder.....?

Zijn de cijfers in het overzicht van den heer RAUWS
juist, dan moet het riet nog zeer verbeterd worden, dan
is er slecht geperst, zoodat er door een en ander ruim
30% meer sap moet worden verkregen, want natuurlijk
alleen op het sap kunnen de kooktoestellen influenceren
en vooral moet het werk in de fabriek veel beter en

oneindig goedkooper verrigt worden. Wanneer *Bagoe* met zijne bij uitnemendheid goede gronden, ook ten opzichte van uitgestrektheid en vermaling even goede resultaten aantoont als het modeste *Lust en Rust* (klein Kraton) dan eerst zal de heer RAUWS het regt hebben, om te beweren dat er van *Bagoe* heil te wachten is door oprigting van vacuum toestellen, zoodat de onderneming onder ZEd. leiding met de tijd Kedawong op zijde kan streven.

Wij zouden hierbij nog zeer veel kunnen voegen, doch het onderwerp is voor ons ver van opbeurend en sedert jaren een rijke bron van zorgen en ergernis. Ons doel is bereikt indien bovenstaande bewijst dat *Bagoe* bij eventuelen verkoop, de aandacht van industrielen en kapitalisten ten volle waardig is, als bevattende mits onder goed beheer, alle elementen van welslagen.

Aangezien de hierin voorkomende redeneringen gebouwd zijn op de memorie door den heer RAUWS ingediend en op de op pagina 8 aangeboden formule, moet de eerste vraag van ieder belangstellende wezen: zijn beide juist? — Wij geloven dat ze den toets van een streng onderzoek kunnen doorstaan, en zijn bereid de uitkomsten in de formule voorkomende te staven door extracten uit de fabriekboeken, de verhouding tusschen Hoofden Stroopsuiker niet uitgezonderd, zonder van de onderneming *Lust en Rust* te spreken, waarvan de huur een afdoend bewijs levert, omdat de uitgestrektheid der velden uiterst gering is en de hoedanigheid derzelve, zoo ze niet onder de slechtste moeten gerangschikt worden zeer zeker bij die van *Bagoe* ver ten achter staan.—

Ook zal wel niemand beweerden dat de Chinezen "op de hoogte van den tijd" zijn. Maar dat zij wel degelijk op de hoogte van "zaken" zijn, bewijst hun polypenachtige invloed, die wij Europeanen erkennen op eene voor hen meer dan voor ons vleijende wijze, daar wij, niettegenstaande de vele voor hen belemmerende bepalingen, die voor ons als protectieve maatregelen te beschouwen zijn, ons niet steeds op een succes als het hunne kunnen beroemen.

